

It-tradizzjoni antika u ferm popolari fiċ-ċelebrazzjonijiet ta' żmien l-Ghid fil-ġurnata tas-Sibt kienet oriġinat fil-lokal tal-Birgu bosta snin ilu minn meta l-Griegi ta' Rhodi ġew hawn Malta flimkien mal Kavallieri ta' San Ġwann. Dawn kienu ġew imkeċċija mill-ġżira ta' Rhodi mal-Kavallieri fis-sena 1522. Sabiex inkunu aktar preċiżi, fil fatt ma ġewx imkeċċija minn Suleiman ta' l-Imperu Ottoman mal-Kavallieri u setghu li riedu jibqghu fil-ġżira ta' Rhodi iżda kienu jippreferu jghixu fl-eżilju mal-Kavallieri u mhux taht hakma Musulmana. Ġewwa l-Birgu l-Ghid il-Kbir kien jibda s-Sibt filghodu u l-istatwa ta' Kristu Rxoxt kienet tingarr minn żgħażaġh entużjasti f' purċissjoni li kienet tibda mix-xatt mill-knisja tal-Madonna tal-Karmnu, dritt għad-diversi toroq tal-Birgu u lura għall-knisja parrokkjali San Lawrenz. Din dejjem kienet tkun akkumpanjata minn banda ddoqq marċi trijonfali. L-ibliet li bdew jorganizzaw din il-festa kbira wara l-Birgu kienu l-Isla u Bormla. Wara li t-tradizzjoni infirxet sew ġewwa l-Kottonera, bliet u rhula ohra bdew jagħmlu l-istess u għadhom hekk sa llum.

*IT-TBAHHIR FID-DJAR* It-tradizzjoni li naharqu weraq taż-żebbuġ sabiex inbahhru d-djar ukoll oriġinat fil-Birgu minn dawn l-istess Griegi Kattoliċi. Dawn kellhom komunita u saħansitra anki bnew tliet kappelli fil-Birgu stess; dawn kienu tal-Madonna ta' Damaxxena (Damascus) li parti minnha għadha teżisti sa llum, dik ta' San Ġorġ li kienet quddiem il-kunvent tad-Dumnikani u biċċa minnha għadha teżisti speċjalment il-faċċata, u ohra ta' San Nikola li fil-bidu kienet dedikata lil Sant'Agata u kienet fil-pjazza kantuniera ma' Triq Hilda Tabone li qabel kienet Triq Brittanja u li ferm qabel kienet maghrufa bhala il Collacchio, fi żmien il-Kavallieri. Din ta' l-aħhar spiċċat maż-żmien. Skond id-dokumenti kien hemm ohra wkoll mibnija x' aktarx minn Nicolo Flavari li kien inġinier impjegat ma' l-Ordni ta' San Ġwann li ġie minn Rhodi mal-Griegi l-ohra.

Dan it-tbahhir kien isir b'devozzjoni iżda jservi wkoll bhala fumigazzjoni. Aktar tard beda jsir il-Hadd nhar l-Ghid il-Kbir minflok is-Sibt. Għadni niftakar lill-ghażiża omni tghajjat "Glorja!" meta tisma' l-qniepen idoqqu filghodu minflok iċ-ċuqlajta li kienet tibda tinstama' minn Hamis ix-Xirka. Dan għadni niftakru sa llum f' Hal Tarxien fejn qattajt tfuliti sa 17 il-sena. Din omni kienet iddur il-kmamar kollha li kellna f'kull rokna b'tilar tal-metall bil-weraq jinħaraq u tghid xi orazzjoni u ahna magħha nirrispondu xi Pater Ave u Glorja. Xi Maltin ohra kienu anki jkantaw u jghajtu "Alleluja! Kristu qam mill-mewt!". Din kienet ukoll u għadha l-użanza tal-Griegi. Dan il-weraq li jintuża fit-tbahhir kien jiġi mbierrek f'Ħadd il-Palm u x-aktarx illi r-raġuni ta' dan kienet tkun sabiex iżomm l-ghajn hażina 'l barra mid-dar u fl-istess waqt anki jkeċċi l-spirti hżiena. L-użanza tal-Griegi żgur illi qieghda għal hekk u dan ikkonfermajtu jien persunali meta kont ġewwa Cipru 'posted' ma' l-RAF għal sentejn. X'uhud kienu jqisu dan bhala superstizzjoni. Il-weraq taż-żebbuġ qatt ma kienu jiġu mitfugħa goż-żibel, dejjem fil-qsari sabiex jithalltu mal-hamrija.

Nafu li l-qniepen kienu jdoqqu biex ifakkru l-ferh kbir ta' din il-festa li żgur meqjusa fil-liturġija bhala l-akbar festa tal-Knisja. Ghall-kuntrarju, minn Hamis ix-Xirka, iċ-ċuqlajta tfakkar il-mewt ta' Kristu. Kulhadd jaf li Kristu mhux mejjet iżda qieghed fis-Sema, allura ma nistghux nghidu li ċ-ċuqlajta thabbar il-mewt ta' Kristu iżda tfakkar.

**PURĊISSJONI BI KRISTU RXOXT** Din il-purċissjoni kienet bdiet mill-Papas tal-Griegi fil-Birgu snin qabel bdiet issir f'parroċċi oħra. Il-papas kien joffri bajd mgħolli iebes lit-tfal u lil xi adulti. Il-bajd kien ikun miżbugħ b'kulur tal-helu. Din id-drawwa ghadha ssir sa llum fil-Greċja u f'Ċipru nhar il-Hadd fl-Ghid il-Kbir. Il-Griegi ghandhom devozzjoni speċjali lejn din il-festa u f'Malta kien hemm żmien meta kienu qishom ghamluha monopolju tagħhom. Insibu li f'Malta din id-drawwa tal-bajd inbidlet fil-famuża figolla tradizzjonali. Kif jaf kulhadd din tkun għagina helwa fil forn b'xi intrita kultant u mżejna b'kulur tal-helu. Tinsab f'diversi forom bhal sireni, b'wiċċ ta' mara, ajkla, żiemel, stilla, basket, haruf, qalb, huta ecc. Anki bajd taċ-ċikkulata flimkien ma xi ġugarell jew forma ta' rigal ma jonqosx illi naraw fil-hwienet. Din il-figolla tradizzjonali jkollha dejjem bajda taċ-ċikkulata mwahhla magħha. Fil-Birgu t-tfal kienu johorġu jkantaw u jghajtu b'xi tñabar u katuba fis-sighat bikrin ta' Hadd il-Ghid, pero' mhux fil-Birgu biss u kienu jduru kważi mat-toroq kollha. Fil-każ tal-Birgu kienu jkantaw u jghajtu "*haduhielu 'l Begigga haduhielu*" u jibqghu jirrepetu għal bosta drabi l-istess frażi. Din id-drawwa issa nqatgħet. Begigga kien il-laqam ta' raġel li kienu serqulu l-moghża nhar Hadd il-Ghid. Ma rnexxlix insib is-sena preċiża ta' meta ġara dan pero' kienet żgur fis-snin 30 u baqgħet tiġi mfakkra mit-tfal sa daqs xi 15 il-sena ilu, iżda fil-Birgu biss.

It-tfal kienu jitolbu lill-Kappillan jew Arcipriet tal-parroċċa rispettiva sabiex ibierek il-figolli waqt it-tberik tad-djar wara Hadd il-Ghid. Din it-tradizzjoni ghadha ssir xi ftit f'ċerti rhula. Nhar l-Ghid il-Kbir filghodu kienet issir purċissjoni bil-Vjattu solenni. Il-Kappillan jew Arcipriet kien ikun akkumpanjat dejjem minn tifel abbati u s-sagristan wara nofsinhar biex jibdeu id-tberik tad-djar tal-parroċċa.

Fil-Birgu fi żmien il-hakma Franciża (1798-1800) il Bandiera ta' l-Ordni ta' San Ġwann b'salib abjad fuq sfond aħmar kienet miżmuma f'id il-vara ta' Kristu Rxoxxt kif fil-fatt ghadha tkun sa llum. Iżda fiż-żmien diġa' msemmi dan il-bandiera tnehhiet minn ma' id il-vara u minflok tpoġġiet werqa tal-palm biex ma jurtawx lill-Franciżi. Dan naturalment sar għax il-Maltin kienu jafu li fiż-żmien imsemmi Franza kienet l-akbar għadu tal-Kavallieri ta' San Ġwann għal bosta raġunijiet. Il-palma dehret ferm addattata peress li hija simbolu tal-martirju u Kristu kien martri.

**ĠIRJIET TRADIZZJONALI** Il-ġirjiet li jsiru regolarment bl-istatwa ta' Kristu Rxoxxt waqt il-purċissjoni ta' l-Ghid il-Kbir filghodu kienu originaw fil-bidu tad-dsatax-il seklu. Kien l-ewwel Gvernatur Inġliż Sir Thomas Maitland li introduċa klawsola li tirregola l-hin kemm iddum barra l-purċissjoni, b'hekk l-istatwa ma

ddumx iktar mill-hin **stipulât** infur/aI minnu. Jekk il-pur issjoni kienet iddum aktar il-kumital kien ji i mniultat. Fil-bidu din kienet ir-ra uni principali g aliex isiru dawn il-irjiet inat ul it-toroq tal-Kottonera sabiex jevitaw dewmien **ejjed u fl-istess** waqt kienu jghaddu mit-toroq principali bla ma jahlu bin.

Illum dawn **il-famu i** irjiet **bidrawwiet** tradizzjonali g andbom tifsira ferm differenti u huma maghrufa kultant bhala "irjiet ta' l-Aileluja". Fiftit kliem minn irjiet sfurzati sabiex jevitaw penali issa saru irjiet ta' fer mistennija minn kulhadd waqt din il-pur issjoni. Fil-Birgu fejn ew originati, isiru xi seba\* darbiet. L-ewwel wa da fit-telg a minn hdejn il-knisja sal-pjazza Vittorja. It-tieni mill-istess pjazza ghal Triq il-mina l-Kbira u tieqaf quddiem il-palazz ta' l-Inkizitur. L-a ar wahda ssir fi Triq San Lawrenz, ix-xatt, qabel tid ol fil-knisja parrokkjali mill-bieb principali fost briju kbir.

Kif a ghedna qabel, it-tradizzjonijiet tal-festa ta' l-Ghid ori inaw mill-Griegi ta' Rodi (Rodjani) li cwmal-Kavallieri fi-1530 u li wara marru l-belt Valletta ma l-istess Kavallieri fl-1571 meta dawn hallow il-Birgu biex joqoghdu hemm. Meta dawn kellhom il-komunita' kollha fil-belt Valletta l-isqof ta' Malta Mons. Balaguer organizza fratellanza ta' Kristu Rxoxt fil-knisja l-dida libnew fl-1659.

L-ewwel referenza ghal dawn il-pur issjonijiet fil Kottonera ilha minn qabel is-sena 1714 meta d-devoti ta' Kristu Rxoxt, ji ifieri l-Griegi fil-Birgu, bdew jorganizzaw xi elebrazzjonijiet. Dan ma jeskludix elebrazzjonijiet aktar bikrin. Kien l-isqof ta' Malta Vincenzo Labini li kien ipprojbixxa dawk il-pur issjonijiet bikrin fis- 2.00 ta' filghodu nhar Sibt il-Ghid fi-1782. Purcissjonijiet ohra bdew ji u organizzati fis-seklu ghoxrin likienu jixbhu ferm ill dawk tal-lum i da kienu jibdew aktar tard ghall-habta ta' l-4.00 ta' filghodu. Imma nsibu li dawk tal-Birgu akkwistaw **popolarità** li ghadha titgawda sa llum ghax hatha huma l-Maltin li ji u ghall-briju li ib mag ha din U-festa. Fil-kapitali tag na Valletta, pur issjoni ohra kienet ti i organizzata filg axija. IU um din il-pur issjoni tal-G id il-Kbir fil-belt Valletta, Hai Qormi u l-Mosta jsiru filg axija. Insibu li o rajn ivarjaw ftit ferm u johor u bejn id 9.00 u l-10.00 ta' filghodu. Xi lokalitajiet jippreferu jag tuha xehta ta pageant, u ohrajn jippreferu jintrodu u anki suldati Romani l-istess b al fil-ka tal- img a l-Kbira.